

SİYASİ NEDENLER VE SONUÇLAR EKSENİNDE İNSANİ YARDIM: SURİYE ÖRNEĞİ

İŞINSU ACAR

Araştırma Asistanı ORSAM

“

10 Temmuz tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) görüşülecek olan Bab el-Hava sınır geçişinin statüsü, insani ve siyasi boyutta olmak üzere önemli değişikliklerin yolunu açacaktır. Bu çalışmada sınır geçişlerinin önemine vurgu yapılacak, Şam rejimi, Rusya, ABD ve Türkiye olmak üzere çeşitli aktörlerin insani yardım çabalarına bakış açısı ele alınacak ve yardım operasyonlarının geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

”

Suriye’de çatışma onuncu yılına girerken Kovid-19 salgını, Lübnan’da bankaların iflası ve yeni yaptırımlar var olan ekonomik krizi derinleştirmiş, insani yardım talebinde ciddi artışa neden olmuştur. Gıda, ilaç ve yakıt fiyatlarının artması ülke genelinde yardıma bağımlı insan sayısının 13,4 milyona ulaşmasına sebebiyet vermiştir. 10 Temmuz tarihinde BMGK görüşülecek olan Bab el-Hava sınır geçişinin statüsü, insani ve siyasi boyutta olmak üzere önemli değişikliklerin yolunu açacaktır. Bu çalışmada sınır geçişlerinin önemine vurgu yapılacak, Şam rejimi, Rusya, ABD ve Türkiye olmak üzere çeşitli aktörlerin insani yardım çabalarına bakış açısı ele alınacak ve yardım operasyonlarının geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri sunulacaktır.

İNSANİ YARDIMDA SINIR GEÇİŞLERİ

Suriye rejiminin muhalefet kontrolündeki bölgelere insani yardımı

gellemesi üzerine, BMGK 2014 yılında devreye girerek 2139 sayılı kararı çıkartmıştır. Karar, BM'nin özel bir yetki kapsamında Türkiye-Suriye sınırında bulunan Bab el-Salam ve Bab el-Hava, Irak-Suriye sınırında bulunan el-Yarubiyah ve Ürdün-Suriye sını-

rında bulunan Ramtha sınır geçişleri üzerinden yardım dağıtmaya başlamasına vesile olmuştur. Yetki, yoğun tartışmalara rağmen 2019 yılına kadar her yıl yenilenmiştir. 2019 yılından itibaren sahadaki dinamiklerin değişmesiyle anlaşmazlıklar artmış ve insani yardım siyasi çekişme meselesi hâline gelmiştir. Rusya, Çin'den aldığı destek beraberinde, Irak ve Ürdün sınırlarındaki geçişi kapatmıştır.

El-Yarubiyah geçişi, Suriye'nin kuzeydoğusuna tıbbi malzeme göndermek için en güvenilir, düzenli ve uygun maliyetli mekanizma olmuştur. Toplamda 1,3 milyon insana özel tıbbi ekipman ulaştırılmasına olanak sağlamakta olan geçiş, kapatıldığında 19 sağlık tesisinin doğrudan kapanmasına neden olmuştur. Şam'dan ulaşması beklenen yardım konvoylarından ancak biri başarılı bir şekilde ülkenin kuzey doğusuna ulaşabilmiştir.

9 Temmuz 2020 tarihinde, 4 milyon insana yardım ulaştıran Bab el-Salam sınır geçişinin kullanılması da Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. İki ülke, aynı tarihte Bab el-Hava sınır geçişini de veto etmiş ancak son dakika uzlaşısı sonucu BM'nin yetkisi bir sene uzatılmıştır. Günümüzde BM sadece Suriye'deki karşılığı Bab el-Hava olan Hatay'daki Cilvegözü sınır geçişi üzerinden operasyon yürütmektedir. Finansman, tedarik, lojistik, koordinasyon ve teknik destek alanlarında Bab el-Hava, insani müdahale için kritik önem taşımaktadır. Sadece 2020 ve 2021 yıllarında yardım örgütleri her ay yaklaşık 2,4 milyon kişiye ulaşmıştır.

AHLAKİ EYLEMDEN ÖTE İNSANİ YARDIM

Suriye rejiminin gözünde, insani yardım ve yeniden yapılanma konuları politik ve ekonomik fırsat alanlarıdır. Suriye rejimi sınır ötesi operasyonlara egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyulmadığı ve insani yardımın da “teröristlerin” eline geçtiği gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Rejim, yardımın öncelikle Şam’a aktarılması ve kontrolü altında bulunan Suriye Arap Kızılayı aracılığıyla muhalefet kontrolündeki bölgelere geçmesini istemektedir. Çapraz hat denilen yardım sisteminin oluşturulmasına yönelik bu hamle, Batı ülkelerini Suriye politikalarından taviz vermeye zorlamak ve ülke içinde kontrolü tam anlamıyla yeniden sağlamak için önem arz etmektedir. İlk hedef, uzun vadede yaptırımların hafifletilmesi ve rejime meşrutiyet kazandırılması ikinci hedefse muhaliflerin baskı altına alınmasıyla ilişkilidir.

Beşar Esad rejimi, yardımın teslimini Suriye Sağlık Bakanı, Hava Güvenliği Şubesi ve askerî istihbarat teşkilatlarının imzasını gerektiren Yüksek Yardım Komitesinin onayının alınmasına bağlamaktadır. Böylece rejim ne tür yardımların yapıldığını, yardımların yerlerini, dağıtım zamanlarını ve kimlerin yararlandığını kontrol edebilmektedir. Çapraz hat sistemi daha önce denendiğinde insani yardım kuruluşları belirli programların müzakere edilmesinde zorluklar, programları yürütmede önemli gecikmeler ve kısıtlamalar ve yardım dağıtımında şeffaflığın olmaması gibi zorluklardan bahsetmiştir. Bürokratik engellere ek

olarak, rejim güçlerinin 2011 yılından beri sistematik şekilde muhalefet kontrolündeki bölgelerdeki fırınlara, okullara, klinikler ve hastanelere saldırmakta, yardım konvoylarını yağmalamakta ve kuşatmakta olduğu bilinmektedir.

Yardımanın nakliyesi ve dağıtımının rejimin eline geçmesi, muhalif grupları cezalandırmak ve bölgeyi ve nüfusu teslim etmeye zorlamak için baskının artmasına yol açacaktır. Aynı zamanda, Şam’da çalışan insani yardım kuruluşlarına döviz kuru dayatılarak yabancı para ve fonları rejim kendisine aktarmayı amaçlamaktadır. Bu fonlar, savaş çabalarını sübvans etmek ve rejim yanlısı savaş ağalarına iş fırsatları yaratmak için kullanılacaktır.

“

Yardım akışının Şam’a yönlendirilmesi hem Moskova hem Şam yönetimini rahatlatacaktır. Bu nedenle 10 Temmuz’da Şam üzerinden artan yardım akışı karşılığında Bab al-Hava’nın geçişinin nihai bir yıllık uzatılması mümkün gözükmemektedir.

”

İNSANİ YARDIM KONUSUNDA KRİTİK AKTÖRLER: TÜRKİYE, RUSYA VE ABD

Moskova’nın gözünde BM operasyonlarının Şam’da merkezileştirilmesi, Suriye rejimiyle normalleşmeye gidilmesi yönündeki baskıyı hızlandıracak ve ABD’nin Suriye ihtilafına kalıcı bir çözüm bulma çabalarını baltalayacaktır. Bu

bağlamda Rusya’nın BM’yi Şam ile daha yakın iş birliğine zorlayacağı açıktır. Ancak Rusya, ABD ile girdiği güç savaşında sınır geçişlerini elinde bir koz olarak kullanmak için davranmaya devam edecektir. Suriye’de güncel olarak en önemli sorunlardan biri ekonomik yıkımdır. Yardım akışının Şam’a yönlendirilmesi hem Moskova hem Şam yönetimini rahatlatacaktır. Bu nedenle 10 Temmuz’da Şam üzerinden artan yardım akışı karşılığında Bab al-Hava’nın geçişinin nihai bir yıllık uzatılması mümkün gözükmemektedir. Suriye rejiminin ülkedeki ana insani yardım aktörü hâline gelmesi, Moskova’nın gölge yardım sisteminin rolünü de şüphesiz genişletecektir. Böylece Moskova, ekonomik kayıplarını telafi etme imkânı bulacaktır.

Joe Biden yönetimi için Türkiye-Suriye sınırı üzerinden gerçekleştirilen yardım, üst düzey önem teşkil etmektedir. ABD’nin BM Büyükelçisi Linda Thomas-Greenfield, yakın zamanda Türk yetkililer, BM kuruluşları, yardım grupları ve Suriyeli mültecilerle bir araya gelerek sahadaki durumu incelemiş ve Cilvegözü sınır geçişinin önemine vurgu yapmıştır. Türkiye, Suriye’nin ulusal egemenliğini ihlal etmeden yardım göndermek amacıyla sıfır nokta teslimatı olarak bilinen sistemi oluşturmuştur. Bu sisteme göre yardım gönderileri Türk Kızılayı ve İnsani Yardım Vakfının (İHH) koordinasyonu ile toplanmakta, sınır kapısına teslim edilmekte ve Suriyeli insani yardım çalışanları tarafından kamplara götürülmektedir. Biden yönetimi, yardım kanallarının çeşitlenmesi adına Bab al-Salameh

ve Yarubiyah geçişlerinin geri açılmasını da gündemde tutmaktadır.

Genel kanı, Washington'ın Suriye politikasını yeniden formüle etmekte geç kaldığı olsa da Biden'ın ABD'nin uluslararası sahnedeki etkisini test etmek ve Moskova ile yapıcı bir şekilde çalışacak alanlar araştırmak üzere manevralar yaptığı görülmektedir. Suriye'nin kuzeydoğusundaki petrol sahalarında faaliyet gösteren Delta Crescent Energy adlı şirketin lisansının geri çekilmesi, Moskova ile iki önemli yardım kanalı üzerine müzakere gerçekleşeceğine dair sinyal vermiştir. ABD, Rusya'nın Suriye'deki eylemlerini etkileyecek siyasi güce sahip tek aktördür.

“

İnsani yardımın koordinasyonu ve dağıtımında Suriye rejiminin ileride daha büyük rol oynaması beklendiğinden, ortak bir izleme mekanizması oluşturulması yararlı olacaktır.

”

SURİYE'DE İNSANI YARDIMIN GELECEĞİ

İlk aşama, yardıma ihtiyacı olan Suriyelilere tarafsız ve şeffaf bir şekilde nasıl ulaşılabileceğinin planlanmasıdır. Bu planlamanın bir parçası, yardım için hangi kanalların kullanılması gerektiği sorunudur. Seçilen kanallar çatışmayı şiddetlendirmek ve Esad rejimine mali ve siyasi anlamda dolaylı yollardan güç kazandırmak yerine sivillere erişimi temin etmelidir. Çapraz hat sistemi, altyapı sıkıntıları, güvensizlik ve yardımın düzenli bloke edilmesi gibi nedenlerden ötürü sınır ötesi yardım sisteminin yerini doldurabilecek bir alternatif değildir. Alternatiflerin geliştirilmesi için yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde ülkeler ve insani aktörler arası iş birliği, koordinasyon ve dayanışma sağlanmalıdır. Küresel salgının yaşandığı koşullarda yardımın acil ulaştırılabilmesi için paralize olmuş BM mekanizmalarının güncellenmesi veya dışına çıkılması gerekebilir.

İkinci aşamada, çatışma taraflarının uluslararası insancıl hukuka

ve temel insani ilkeler olan insani tutum, tarafsızlık ve bağımsızlığa nasıl saygı göstereceklerinin planlanması gereklidir. İnsani yardımın koordinasyonu ve dağıtımında Suriye rejiminin ileride daha büyük rol oynaması beklendiğinden, ortak bir izleme mekanizması oluşturulması yararlı olacaktır. Aynı zamanda rejim ile girilen angajmanın sınırları, siyasi ve insani temeller ayrıştırılarak belirlenmelidir.

Üçüncü aşamada, yardım modelinin ne olacağı konusunda Batılı devletlerin arasındaki anlaşmazlıkları gidermesi gerekmektedir. Kamu binalarının ve elektrik şebekelerinin rehabilitasyonu, kanalizasyon ve sanitasyon ağlarının tamiri, mesleki eğitim kurslarının verilmesi, istihdam fırsatlarının yaratılması, sosyal uyum programlarının yürütülmesi ve kurumların yolsuzluktan arındırılmasına yarayacak reform süreci uzun vadede temel ihtiyaçlar arasındadır. Ancak Batılı devletler güvenilir bir siyasi süreç olmadığı sürece yeniden yapılanma desteği vermeyeceklerini belirtmektedirler. Bu nedenle, yerel müdahalenin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir programlar yürütülmesine yönelik programlar desteklenmelidir. Suriyelilerin sosyo-ekonomik problemlerle başa çıkmak için oluşturduğu inisiyatifler göz önünde bulundurulmalı ve STK'lar meslektaşlarıyla erişim diyalogunu geliştirmelidir. Sonuç olarak Suriye'de süregiden insani trajedinin sonlandırılması amacıyla başta BM gibi uluslararası kuruluşların ve Suriye sahasındaki etkili aktörlerin, Esad rejiminin süreci kendi lehine çevirmesi gibi faktörleri de dikkate alarak strateji belirlemesi gerekmektedir. ■